

Ключові слова: вогнепальна зброя, судова-балістична експертиза, висновок експерта, науково-дослідна експертна установа, кримінальне провадження, досудове розслідування, Кримінальний процесуальний кодекс України.

Резюме

Влад С. Ф. Судебно-баллістическая експертиза и ее доказательное значение для следователя и прокурора в условиях новой редакции Уголовного процессуального кодекса Украины.

Рассматриваются особенности назначения, проведения судебно-баллистической экспертизы, ее доказательное значение для следователя и прокурора на стадии досудебного расследования, в условиях новой редакции Уголовного процессуального кодекса Украины, раскрывается понятие судебно-баллистической экспертизы, разъясняется необходимость в назначении судебно-баллистической экспертизы для решения ряда вопросов идентификационного и неидентификационного характера, связанных с исследованием огнестрельного оружия и боеприпасов, следов выстрела в самом оружии, на поражённой преграде и на лицах.

Ключевые слова: огнестрельное оружие, судебно-баллистическая экспертиза, вывод эксперта, научно-исследовательское экспертное учреждение, уголовное производство, досудебное расследование, Уголовный процессуальный кодекс Украины.

Summary

Vlad S. Forensic ballistic examination and its evidentiary value for investigators and prosecutors in the context of a new edition of the Criminal Procedural Code of Ukraine.

Peculiarities of commissioning and execution of the forensic ballistic examination, as well as its evidentiary value for investigators and prosecutors at the stage of the prejudicial inquiry are viewed in the context of a new edition of the Criminal Procedural Code of Ukraine, the concept of the forensic ballistic examination is articulated, the necessity of calling for the forensic ballistic examination to address several identification and non-identification issues related to the investigation of firearms and ammunition, traces of shooting within the weapon itself, on the damaged obstacles and on persons is explained.

Key words: firearms, forensic ballistic examination, expert opinion, research expert institution, criminal proceeding, prejudicial inquiry, Criminal Procedural Code of Ukraine.

Отримано 20.06.2014

УДК 343.9:342.745(477)

Т. П. ГУСАК

Тарас Петрович Гусак, аспірант Національного педагогічного університету імені Михайла Драгоманова

**СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРИЧИНИ ТА УМОВИ МАСОВИХ ЗАВОРУШЕНЬ
У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ**

Наукові дослідження масових заворушень, причини та умови їх виникнення в сучасній Україні набули важливого значення. У період демократичних перетворень в українському суспільстві значного поширення набули явища масового характеру, включаючи проведення різних мітингів, походів, демонстрацій тощо. Право на мирні зібрання забезпечується Конституцією України, однак держава повинна запобігати тим явищам масового характеру, які заподіюють (можуть заподіяти) шкоду громадському порядку та громадській безпеці. У цьому зв'язку цілком прогнозованим є те, що з урахуванням зростаючої інтенсивності розвитку суспільства слід очікувати ескалацію масових заворушень.

Злочини проти громадського порядку та масові заворушення досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема, Ю. В. Александров, А. А. Абдульманов, Г. А. Аванесов, А. І. Алексеев, П. П. Андрушко, Б. А. Бліндер, В. П. Власов, П. Я. Гальперін, Л. Д. Гаухман, П. І. Гришаєв, П. Ф. Грішанін, І. М. Даньшин, В. Т. Дзюба, С. Ф. Денисов, А. З. Ільясов, Н. І. Загородников, Б. В. Здравомислов, О. С. Капінус, І. І. Карпець, О. О. Кваша, М. І. Ковальов, І. Я. Козаченко, В. С. Комісаров, О. І. Коробєєв, О. В. Куделіч, В. Н. Курдявцев, В. В. Кузнецов, В. М. Куц, І. П. Лановенко, В. А. Ломако, А. Ф. Майдииков, Г. М. Міньковський, А. А. Піонтковський, Г. І. Піщенко, Ю. Є. Пудовочкін, С. А. Старостін, А. Н. Трайнін, М. І. Трофимов, А. П. Тузов, В. І. Тютюгін, А. Є. Шалагін, П. В. Шалдирван, Г. І. Шнайдер, С. С. Яценко та ін. Проте, за часів незалежної України недостатньо уваги приділялось у кримінологічній науці визначенню соціально-політичних причин виникнення масових заворушень.

Важливим питанням є визначення соціально-політичних причин та умов масових заворушень, а також встановлення їх взаємозв'язку в контексті українського державотворення, що і є метою статті.

Важливою складовою кримінологічної характеристики масових заворушень є встановлення причин їх виникнення і умов, що сприяли цьому. Безпосередній розгляд механізму кримінально-правового впливу на

злочини, що здійснюються в надзвичайних умовах, неможливі без вивчення його взаємозв'язку із природними і соціальними чинниками. На думку А. Абдульманова, знання причин та умов злочинів, скоєних у ході масових заворушень, сприяє формуванню кінцевої цілі у формі визначення основних напрямків боротьби із таким видом злочинності, планування спільних дій правоохоронних органів, вдосконалення законодавчого регулювання правових методів попередження таких злочинів¹.

Проблема причин і умов злочинів є однією з центральних у кримінологічній науці, але до цього часу вона не знайшла однозначного вирішення. Переважна більшість вчених під причинами і умовами злочинів має на увазі якісь негативні обставини суспільного життя². Інші кримінологи до причин злочинів відносять індивідуалістичні традиції, звички, інтереси й мотиви, де первинним елементом виступає мотивація злочинів³. Так, Н. Лейкіна пише: «До зовнішніх причин скоєння злочину належать несприятливі умови морального формування особи злочинця, а також ті умови ситуації, що викликали намір і об'єктивну можливість у даний момент скоїти злочин. Внутрішні причини полягають в соціально негативних поглядах, інтересах, відношеннях, установках, орієнтації, які зумовили вчинення суспільно небезпечного діяння»⁴.

Причинні зв'язки є одним з різновидів детермінації, яка являє собою такий спосіб взаємодії, за якого виникнення одного явища визначається, опосередковується іншими явищами⁵. П. В. Алексєєв вважає, що процес детермінації містить такі елементи: 1) умови; 2) діяльність (причина); 3) дія (наслідок, результат)⁶. На нашу думку, до детермінант вчинення злочину потрібно відносити лише те, що визначає виникнення явища⁷, тобто лише причини скоєння злочину.

Умови становлять сукупність тих безпосередніх чинників (факторів), від наявності яких залежать виникнення, існування, зміна або зникнення певного явища. Те чи інше явище виникає там і тоді, де й коли визріли відповідні передумови⁸. Під поняттям передумов ми розглядаємо те, що спровокувало виникнення певного процесу⁹, тобто поняття передумов буде дещо схожим на поняття умов злочину. Характерною особливістю умов є те, що вони самі по собі не можуть перетворитися в нову дійсність; вони лише роблять її можливою. «Умови, – писав Гегель, – пасивні, вживаються як матеріал для предмета і, отже, входять у зміст предмета; вони також відповідають цьому змістові і вже містять в середині себе все його визначення»¹⁰.

Отже, певні чинники, що існують самі по собі, стають щодо зумовленого ними явища умовами. Наявність умов означає, що явище ще тільки можливе, але не може саме по собі виникнути. Ця можливість перетворюється у дійсність завдяки існуванню певних причин¹¹.

Саме активність виділяє причину зі всієї сукупності необхідних і достатніх умов виникнення якогось явища¹². Причина може бути зрозуміла тільки через її наслідок, і, навпаки, природу наслідку можна з'ясувати лише через його причину, а умови виступають як чинники виникнення цих причин та способом реалізації кінцевого результату (наслідку).

Саме тому, на нашу думку, варто відрізняти причину від умови, трактуючи її як те, що виражає сутність явища і напрямок його розвитку, а умову як те, що або сприяє, або перешкоджає дії причини, при цьому не визначаючи його сутності. Такої ж думки дотримується Г. Г. Зуйков¹³.

Між причинами та умовами злочинів існує тісний взаємозв'язок і взаємодія. Суть їх полягає в тому, що умови самі по собі не можуть призвести до злочину, не маючи причин. З іншого боку, без наявності сприятливих умов причина не може реалізувати закладені в ній відтворюючі злочинність можливості. Проте всередині взаємодіючої системи «причини-умови» завжди зберігається якісна відмінність як в характері спричинення і зумовлення, так і в змісті самих криміногенних явищ злочинності та злочинів.

За рівнем функціонування, відповідно до діалектичного співвідношення загального, особливого і одного, причини та умови класифікуються на: причини та умови видів (категорій, груп) злочинів, диференційованих за різними показниками, які відносяться до скоєного або особи винних; причини та умови окремих злочинів¹⁴.

Безпосередньою причиною кожного конкретного злочину в ході масових заворушень виступає складна взаємодія факторів суб'єктивної та об'єктивної властивості, а також кожної особистості і соціального середовища (обстановки). Все це знаходить своє відображення в конкретній життєвій ситуації, в якій навмисно або випадково опиняється людина. Конфліктна ситуація не веде до фатальної неминучості виникнення заворушень і протиправної участі в них. Індивід, який опинився в такій ситуації, здатний діяти як під впливом криміногенних факторів, так і чинити всупереч обстановці та ухилитися від вчинення злочинних дій. «Життєва ситуація, – зазначає Ю. М. Антонян, – викликає той чи інший вчинок особи, яка діє в залежності від сприйняття психікою ситуації, що склалась; взаємодіє з такими його особистісними якостями, як прагнення і орієнтації, мотиви та інтереси. І чим складніший характер ситуації, тим складніший механізм такої взаємодії. Водночас різноманітність умов людської діяльності зумовлює безліч типів взаємодії людини з навколишнім середовищем, у тому числі і з ситуацією»¹⁵.

Масові заворушення здійснюються великою кількістю людей, які об'єднані спільним інтересом або ж групами людей, чий інтерес відрізняється і створюють, таким чином, конфліктну ситуацію. Шляхи вирішення проблеми є не тільки різними в кожного з учасників, а й можуть кардинально змінити хід дій: від мирного до агресивного налаштованого.

А отже, коли поєднується значна кількість осіб, кожен зі своїми потребами, установками, інтересами, мотивацією, то це завжди ускладнює встановлення причин та умов спільних злочинних дій.

На наш погляд, заворушення виникають на підґрунті різного роду чинників та причин у їх тісному взаємозв'язку і, таким чином, мають комплексний характер: одна, навіть серйозна причина, сама по собі не може

бути достатньою для їх виникнення. У криминології причини та умови злочинності класифікуються за різними критеріями: механізмом дії; рівнем функціонування; змістом; природою; за суттю та ін. На думку А. А. Герцензона, існують причини злочинності матеріального і ідеологічного характеру¹⁶. Ця класифікація більш придатна для пояснення причин злочинності взагалі як соціального явища. В. М. Кудрявцев виділяє такі причини: конкретні зовнішні обставини, що спонукали особу до вчинення даного злочину; умови морального формування особистості; обставини, які сприяють досягненню злочинного результату. Види причин В. М. Кудрявцева не суперечать класифікації А. Герцензона, але є більш пристосованими до конкретного криминологічного дослідження¹⁷.

Багатоплановість чинників виникнення масових заворушень, співвідношення особи і ситуації можуть бути досліджені лише з урахуванням усього різноманіття та взаємодії його елементів. У цьому зв'язку інтерес представляє класифікація сучасних теорій причин масових заворушень, запропонована Г. Шнайдером (ФРН). Ним виділяються соціологічна, психологічна та соціально-психологічна теорії¹⁸.

Соціологічна теорія причин масових заворушень представлена в даній класифікації в декількох різновидах. Так, «соціально-структурна» теорія обґрунтовує безліч тих витоків заворушень, які кореняться в конкретній ситуації (соціально-економічні труднощі; розчарування від нездійснених очікувань; різкі зміни в житті суспільства, що призводять до політичної і соціальної нестійкості; почуття розгубленості у людей)¹⁹.

Яскравим прикладом передбачуваних масових заворушень із соціально-політичним підґрунтям є події в Україні на рубежі 2013–2014 років. Одними з причин виникнення цих подій є, на нашу думку, високий рівень корупції та соціальна невдоволеність громадян.

Розвиток української держави з часів незалежності відбувався у формі градуалістичної моделі шляхом прогнозованих реформ та поступових соціальних змін. Протягом перших десяти років незалежності позиція громадян не була настільки активною, що призвело до негативного сприйняття суспільством влади та прояв своєї позиції у формі, так званої, Помаранчевої революції.

Якщо в основу класифікації масових заворушень покласти умови, за яких вони здійснюються, то можна визначити масові заворушення політичного, економічного, соціального, етнічного, релігійного, екологічного характеру, а також заворушення, викликані неправомірними діями працівників міліції²⁰.

Д. Б. Яневський притримується думки, що масові «помаранчеві» протести в Україні були далеко не революційні, адже вони відбувалися без традиційних атрибутів революції: крові, насилля, терору²¹, але зважаючи на всі передумови кривавої революції, вважаємо, що питання про застосування владою сили або ж мирне вирішення конфлікту було на межі.

Вітчизняний криминолог О. М. Костенко у своїй статті «Помаранчева революція» у світлі політичної криминології», розглядаючи причини Помаранчевої революції під призмою політичної криминології зазначає, що відбулась боротьба між «незлочинцями (чесними людьми) та злочинцями (нечесними людьми)». Внаслідок неспроможності чесних людей із низькою соціальною (політичною, економічною, правовою) культурою протистояти злочинцям, нечесні люди почали спекулювати на цьому, що втілилось у корупції влади, безкарності міліції за скоєні нею злочини тощо²².

Масові протести на початку 2000-х набирали свої оберти, що закономірно мало би призвести до чогось масштабного. Нова влада незалежної України не виправдала сподівання своїх громадян та успадкувала у своєї радянської попередниці «махровий» бюрократизм²³, утвердження пріоритету інтересів держави у формі владних чиновників над інтересами громадян, був визначений демократичний спосіб побудови суспільства. При цьому корупція в державі зростала, мала широкого розголосу резонансна справа Гонгадзе, здійснювались утиски прав журналістів, тісне злиття влади з кримінальними колами.

Протягом останніх років кількість резонансних справ в Україні зростає, що викликало обурення в суспільстві та масові заворушення у регіонах: справа «Врадіївських гвалтівників», яка спричинила зібрання агресивного натовпу біля РВ УМВС, що в свою чергу призвело до масових заворушень та порушення громадського порядку; справа Павличенків, яка спровокувала футбольних фанатів до агресивних дій на стадіонах по всій Україні; справа «Дніпропетровських терористів», в якій підозрювані ставили собі за мету повернути увагу громадськості до своїх політичних поглядів, одним з яких є зміна влади в Україні.

Основною причиною масових заворушень, що виникли на підґрунті вищезгаданих справ, є недовіра переважної кількості громадян до судової гілки влади. Надзвичайно високий рівень корупції серед суддів зумовлює прийняття ними неправосудних вироків або виправдання винних, які є близькими до представників влади особами.

Протягом 2004–2010 років статистика скоєних злочинів та фактичних злочинів відрізняється, що пов'язано перш за все із корумпованістю органів внутрішніх справ²⁴. «Законсервований» стан невдоволення громадян призвів до не просто виступів населення, а до зібрання великого натовпу, який, як бачимо, переріс в агресивний і, в кінцевому рахунку, – до виникнення масових заворушень в Києві та інших регіонах України.

Психологічний чинник появи масових заворушень на тлі соціально-політичної ситуації в країні визначається тим, що, чим більші очікування в людини, тим більшим стає розчарування у разі невиконання задуманого. Дії радикалів можуть бути вкрай агресивними та важко контрольованими правоохоронними органами. І, як результат, прояв своєї громадянської позиції втілюється у масовому протесті.

Найбільш значущими внутрішніми причинами масових заворушень є розбіжності в ідеологічній позиції громадян, загострення конфлікту в міжнаціональних відносинах, недостатній соціальний рівень забезпе-

ченості населення. У розвитку будь-якого суспільства постійно виникають і знаходять своє відображення різні за типом, видом та рівнями протиріччя, що зачіпають інтереси тих чи інших соціальних груп чи спільнот (етнічних, релігійних, професійних тощо). За певних умов і під впливом зовнішніх чинників, включаючи екстремістські елементи, процес вирішення суперечностей може набувати негативного характеру. А у відносинах між групами, інтереси яких є порушені, виникає і накопичується соціальна напруга, яка в разі неприйняття своєчасних і достатніх заходів, може призвести до конфлікту, в тому числі і у формі масових (групових) антигромадських проявів.

У тих випадках, коли прояв набуває значних масштабів, серед учасників знаходиться достатня кількість екстремістсько налаштованих елементів, осіб, які перебувають під впливом наркотиків, алкоголю, свідомо чи несвідомо використаних та залучених до протиправних дій. Такі особи перетворюють мирні протестні акції в масові заворушення. За наявності політичної, економічної, соціальної складової, з одного боку, та суб'єктно-радикальної складової – з іншого, причини виникнення масових заворушень можна розглядати на декількох рівнях:

- причини виникнення негативних процесів, що можуть призвести до заворушень;
- причини виникнення масових (групових) антигромадських проявів;
- причини виникнення самих заворушень²⁵.

Особливої гостроти у розвитку масових заворушень набувають конфлікти на міжнаціональному підґрунті, які загострившись до певної межі, призводять до зіткнення між різними групами населення, причому кількість і масовість цих зіткнень виявляють тенденцію зростання. Крім того, ці протиріччя спричинюють злочини, скоєні через призму конкретних подій і обставин, а також соціально-психологічного та індивідуального морального рівня груп населення та окремих людей²⁶. Слід констатувати, що в досліджуваній нами період такий чинник у розвитку подій на теренах України присутній, але не відігравав значної ролі в ескалації конфліктів.

Для успішної організації превентивної діяльності важливо впливати не тільки на причини злочинів, а й на фактори, які їм сприяють. Необхідним є і знання правового механізму, спрямованого на їх локалізацію та усунення.

Потужним детонатором протестних дій та масових заворушень виступає неправомірна, а інколи й навіть злочинна діяльність силових структур, на яких покладено захист правопорядку в країні. Приводом до початку масових заворушень, як правило, служать помилкові або злісні провокаційні чутки: випадкова смерть або травма будь-якого громадянина в приміщенні установи органів внутрішніх справ, медвигвізачу або в міліцейській машині при доставлянні в ці установи²⁷. Дещо схожий приклад був у 2012–2013 роках по Україні та випадки надмірного використання сили при придушенні масових заворушень 2013–2014 рр.

А. З. Ільясов вважає, що до списку провокації масових заворушень населенням можна включити заподіяння смерті або тілесних ушкоджень громадянам у результаті вчинення ДТП співробітником міліції: неправильні, несміливі дії працівників міліції при припиненні хуліганських дій: затримання окремих громадян у присутності великого скупчення людей; скоєння низки злочинів, що викликали великий суспільний резонанс, несвоєчасно розкритих міліцією. У ряді випадків причиною масових заворушень може виступати неповажне і грубе поводження співробітників міліції з громадянами, укриття від обліку і реєстрації злочинів, факти рукоприкладства та інші грубі порушення законності²⁸.

Г. І. Шнайдер до причин масових заворушень додає також неорганізоване проведення мітингів, демонстрацій протесту проти тривалого втілення в життя рішень уряду; зриву або скасування спортивних змагань; групового хуліганства; вимоги екстремістських груп осіб про виселення певного етносу з місць постійного проживання та ін. Серед безлічі видів масових заворушень в зарубіжній літературі виділяються толерантні та навіть дозволені заворушення, які покликані розрядити накопичений в суспільстві насильницький потенціал на національній чи іншій соціальній меншості, «зірвати на ній зло». Цей насильницький потенціал накопичується, як правило, в результаті соціально-структурних недоліків, які виникли з вини самого злочинного уряду і які воно не здатне усунути²⁹.

Ще раз наголосимо, що на дію причин злочину істотно впливають умови, що сприяють його вчиненню, які самі по собі не викликають намір вчинити злочин, але без яких причина не діяла б настільки ефективно.

Умови, що спричиняють виникненню масових заворушень, – різноманітні. Вони, як правило, пов'язані з недоліками в діяльності державних та громадських організацій. Специфічні недоліки породжують і відповідні їм умови, що сприяють вчиненню тих чи інших злочинів. Недоліки ж у діяльності державних органів, громадських організацій і установ та окремих посадових осіб пов'язані з умовами вчинення масових заворушень³⁰.

На думку В. М. Кудрявцева, злочин породжується взаємодією трьох основних елементів причинного зв'язку: життєвого досвіду, звичок і схильностей, тобто антигромадської установки; ситуації, в якій дана особа перебуває перед вчиненням злочину і уявної моделі розглянутого проступку та його наслідків. Однак, як вказує ряд вчених, головне визначальне значення має антисуспільна установка особистості³¹.

Таким чином, в Україні за часів незалежності відбулась низка реформаційних змін і перетворень у результаті прояву громадянської позиції населення у формі мітингів та демонстрацій 2004 та 2013 років, що тимчасово переростали у масові заворушення та порушення громадського порядку. Основною причиною агресивних виступів населення зіграв великий рівень корупції та соціальний чинник у формі незадоволен-

ням рівнем життя громадянами; соціально-економічними труднощами; розчаруванням населення щодо нездійснених очікувань; різкі перетворення в суспільстві, що призвели до політичної та соціальної розбалансованості; невпевненість людей у завтрашньому дні тощо.

На нашу думку, одними з причин появи таких злочинів, зокрема і в Україні, може стати економічна нестабільність в державі, політична криза, соціальна несправедливість між різними верствами населення, корупція в правоохоронних органах та судовій системі тощо або їх тісне поєднання.

Вищесказане дозволяє зробити висновок, що масові заворушення або переростання мирних мітингів у агресивно налаштовані мають низку причин соціально-політичного характеру, до яких ми відносимо:

- корупція;
- неповажне і грубе поводження співробітників міліції з громадянами, укриття від обліку і реєстрації злочинів, факти рукоприкладства;
- суперечності в державотворчих процесах між суспільством і прихильниками пострадянського стереотипу правління;
- міжгнітні конфлікти, конфлікти на міжнаціональному підґрунті;
- прагнення громадян захистити свої права «на вулиці», шляхом демонстрацій, мітингів, через упереджене ставлення до судів;
- відкритість ЗМІ як четвертої гілки влади, інформація якої досить часто не співпадає із офіційними даними;
- велика різниця у соціальному становищі між олігархами та іншими громадянами;
- загострення конфлікту у міжнаціональних відносинах, недостатній соціальний рівень забезпеченості населення.

Масові заворушення визначаються не лише причинами їх створення, а й умовами, що цьому сприяють:

- неорганізоване проведення мітингів: недоліки в діяльності державних та громадських організацій;
- здатність людського організму піддаватись впливу радикально налаштованих елементів мітингів та на провокації;
- моральне формування особистості: його ставлення до агресивного вирішення конфлікту;
- доступність зброї для громадян;
- неадекватна відповідь силових структур на обстановку, що склалась;
- в екстремальних ситуаціях можливість застосування учасників масових заворушень підручних засобів (бруківка, альганки тощо).

У подальших дослідженнях визначення причин та умов масових заворушень сприятиме розробці адекватних заходів протидії порушень громадського порядку.

¹ *Абдульманов А. А.* Уголовно-правовые меры борьбы с массовыми беспорядками: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Абдульманов Асхат Абдугопорович. – М., 1994. – С. 90.

² *Кудрявцев В. Н.* Курс советской криминологии: Предмет. Методология. Преступность и ее причины. Преступник. / В. Н. Кудрявцев. – М.: Юрид. лит., 1986. – С. 212–213.

³ *Кузнецова Н. Ф.* Проблемы криминологической детерминации / Н. Ф. Кузнецова. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1984. – С. 56.

⁴ *Лейкина Н. С.* Причины конкретного преступления и личность преступника в аспекте индивидуализации наказания // Н. С. Лейкина // Преступность и её предупреждение. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1971. – С. 127.

⁵ *Долгова А. И.* Криминология: Учебник для вузов / Под общ. ред. докт. юрид. наук, проф. А. И. Долговой. – М.: Издательство НОРМА (Издательская группа НОРМА-ИНФРА М), 2001. – С. 129–130.

⁶ *Алексеев П. В.* Философия / П. В. Алексеев, А. В. Панин. – М.: Проспект, 2009. – С. 38.

⁷ *Словник іншомовних слів: в 2 т. [за ред. О. С. Мельничука]* – К.: Головна редакція «Українська радянська енциклопедія», 1974–1985. – Т. 1. – 1974. – С. 529; *Універсальний словник-енциклопедія: в 2 т. / Гол. ред. М. Попович.* – К.: Всеувиго, Львів: Атлас, 1999–2006. – Т. 2. – 2001. – С. 1012; *Тлумачний словник чужомовних слів в українській мові. Правопис. Граматика: в 1 т. [за ред. О. М. Сліпушко]* – К.: Криниця, 1999. – С. 309.

⁸ *Парнюк М. А.* Принцип детерминизма в системе материалистической диалектики / М. А. Парнюк. – К.: Наукова думка, 1972. – С. 93.

⁹ *Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доповн.) / [укл. і гол. ред. В. Т. Бусел].* – К.: ВТФ «Перун», 2005. – С. 1274; *Большой толковый словарь русского языка / Гл. ред. С. А. Кузнецов.* – СПб.: Норинт, 2001. – С. 1101.

¹⁰ *Гегель Г. В. Ф.* Энциклопедия философских наук. – Т. 1. Наука логики / Пер. Б. ред. Е. П. Ситковский. Мысль, 1974. – С. 245.

¹¹ *Міллер А.* Що таке причини та умови злочинності / А. Міллер // *Право України.* – 2001. – № 5. – С. 89.

¹² *Кудрявцев В. Н.* Причинність в криминології / В. Н. Кудрявцев. – М.: Проспект, 2007. – С. 9.

¹³ *Зуйков Г. Г.* К вопросу о понятии причин преступления и условий, способствующих его совершению / Г. Г. Зуйков // *Вопросы предупреждения преступности.* – М.: Юрид. лит., 1965. – № 2. – С. 4.

¹⁴ *Абдульманов А. А.* Вказана праця. – С. 101.

¹⁵ *Антонян Ю. М.* Роль конкретної життєвої ситуації у вчиненні злочину / Ю. М. Антонян: – М.: Юрид. лит., 1973. – С. 19.

¹⁶ *Герцензон А. А.* Введення в радянську криминологію / А. А. Герцензон: – М.: Юрид. літ., 1965. – С. 138.

¹⁷ *Кузнецова Н. Ф.* Вказана праця. – С. 48.

¹⁸ *Шнайдер Г.* Массовые беспорядки глазами криминолога / Г. Шнайдер // *Общественные науки и современность.* – М.: АН СССР, 1991. – № 4. – С. 34.

- ¹⁹ Ільясов А. З. Уголовно-правовые и криминологические проблемы массовых беспорядков: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Арзулум Зиявдинович Ильясов. – Махачкала, 1999. – С. 82.
- ²⁰ Там само. – С. 24.
- ²¹ Яневський Д. Хроніка «Помаранчевої» революції / Д. Яневський. – Х.: Фоліо, 2005. – С. 46.
- ²² Костенко О. «Помаранчева революція» у світлі політичної криминології. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://maidanua.org/static/mai/1103317538.html>
- ²³ Виговська Т. В. «Помаранчева революція» та її вплив на громадянську зрілість українського суспільства / Т. В. Виговська // Університетські наукові записи Хмельницького університету управління і права. – 2005. – № 1–2 (13–14). – С. 388–394.
- ²⁴ Мельничук Т. В. Тенденції злочинності в Україні у 2005–2009 рр.: аналітико-криминологічний аналіз / Т. В. Мельничук // Південноукраїнський правничий часопис. – 2010. – № 4. – С. 15–16.
- ²⁵ Ільясов А. З. Вказана праця. – С. 78.
- ²⁶ Зубов И. Н. О комплексной программе по борьбе с массовыми беспорядками / И. Н. Зубов. – М.: Юрид. лит., 1990. – С. 3.
- ²⁷ Абдульманов А. А. Вказана праця. – С. 108.
- ²⁸ Ільясов А. З. Вказана праця. – С. 88.
- ²⁹ Шнайдер Г. Вказана праця. – С. 38.
- ³⁰ Абдульманов А. А. Вказана праця. – С. 127.
- ³¹ Зуйков Г. Г. Вказана праця. – С. 24.

Резюме

Гусак Т. П. Соціально-політичні причини та умови масових заворушень у сучасній Україні.

У статті досліджені соціально-політичні причини та умови масових заворушень в Україні, встановлено їх взаємозв'язок, а також визначені основні з них. До причин можна віднести високий рівень корупції, суперечності в державотворчих процесах між суспільством і прихильниками пострадянського стереотипу правління, прагнення громадян захистити свої права «на вулиці» через упереджене ставлення до судів, відкритість ЗМІ як четвертої гілки влади. До найважливіших умов, що сприяють масовим заворушенням, відносять: неорганізоване проведення мітингів, здатність людського організму піддаватися впливу, доступність зброї для громадян, неадекватна відповідь силових структур на обстановку. Розглянуто сучасні теорії причин масових заворушень; проведено класифікацію причин масових заворушень у відповідності до різних критеріїв та на різних рівнях їх розвитку.

Ключові слова: масові заворушення, причини масових заворушень, умови масових заворушень, провокація.

Резюме

Гусак Т. П. Социально-политические причины и условия массовых беспорядков в современной Украине.

В статье исследованы социально-политические причины и условия массовых беспорядков в Украине, установлена их взаимосвязь, а также определены основные из них. Проанализированы социально-политические причины и условия массовых беспорядков в Украине, и установлены основные из них. К причинам можно отнести высокий уровень коррупции, противоречия в процессах между обществом и сторонниками постсоветского стереотипа правления, стремление граждан защитить свои права «на улице» из-за предвзятого отношения к судам, открытость СМИ как четвертой ветви власти. К важнейшим условиям, способствующим массовым беспорядкам, относятся: неорганизованное проведение митингов, способность человеческого организма поддаваться влиянию, доступность оружия для граждан, неадекватный ответ силовых структур на обстановку. Рассмотрены современные теории причин массовых беспорядков; проведена классификация причин массовых беспорядков в соответствии с разными критериями и на разных уровнях их развития.

Ключевые слова: массовые беспорядки, причины массовых беспорядков, условия массовых беспорядков, провокация.

Summary

Gusak T. Social and political reasons of riots in Ukraine.

The article investigates the social and political causes and conditions of riots in Ukraine, define their relationship, and identified the main ones. The reasons include the high level of corruption, conflicts of the state building process between the public and supporters of Soviet stereotypes Board, the desire of citizens to defend their rights «on the street» because of prejudice to the courts, open the media as the fourth branch of government. The most significant conditions contributing to riots include: disorganized rallies, the ability of the human body exposed, the availability of weapons to citizens, inadequate response to security agencies on the situation. The modern theory of the causes of the riots; the classification of the causes of the riots according to different criteria and different levels of development.

Key words: riots, the causes of the riots, the conditions of the riots, provocation.

Отримано 20.06.2014